

Opgave 3 Kledingindustrie

Hoewel er veel aandacht is voor eerlijke handel in de mondiale kledingindustrie, is er ook nog steeds veel mis. Arbeiders worden vaak uitgebuit: ze moeten werken onder ongezonde en gevaarlijke omstandigheden en ze worden niet beschermd door arbeidsrechten. Om te kunnen vaststellen wat de rechten van mensen in een samenleving zijn, maakt John Locke een onderscheid tussen de natuurtoestand en de natuurwet.

- 2p 18 Geef weer wat de natuurtoestand inhoudt volgens Locke. Leg vervolgens met Lockes opvatting van de natuurwet uit dat de situatie van de uitgebuite arbeiders **niet** is toegestaan.

In een documentairereeks over de kledingindustrie vertelt Shampa uit Bangladesh over haar werkende leven in een naaiatelier en over haar droom om danseres te worden:

tekst 9

Het probleem is dat ik zes dagen per week in een fabriek werk. Van acht uur 's ochtends tot zeven uur 's avonds, dus ik heb nooit tijd om te dansen. Ik ben doodop als ik 's avonds thuiskom. Ik heb veel huishoudelijke klusjes. De vaat, koken, schoonmaken. Het is onmogelijk om onze dromen te vervullen.

naar: De Correspondent, 2018

De naaiateliers zijn een voorbeeld van arbeidsdeling en uitbesteding van arbeid.

Adam Smith is een voorstander van de verdeling van de werkzaamheden, hoewel hij ook oog heeft voor de nadelige gevolgen ervan. Volgens Smith zijn deze gevolgen te beheersen door de overheid.

- 2p 19 Leg uit dat arbeidsdeling volgens Smith ontstaat uit menselijke neigingen. Leg vervolgens uit welke taak de overheid volgens Smith heeft om de nadelige effecten van de vrije markt uit tekst 9 te voorkomen.

Een voorwaarde voor de vrije markt is het idee van persoonlijk bezit.

- 1p 20 Leg uit hoe volgens Locke persoonlijk bezit ontstaat.

Shampa bezit nauwelijks iets, maakt lange dagen en verdient bijna niets. Volgens Karl Marx leidt het kapitalistische denken over eigendom ertoe dat arbeiders als Shampa worden uitgebuit.

- 2p 21 Leg uit dat de vrije markt volgens Marx de uitbuiting van Shampa in de hand werkt, met:
- het privébezit van productiemiddelen, en
  - het begrip 'kapitaal'.

- Marx dacht dat de situatie van arbeiders zoals Shampa uiteindelijk tot een verandering zou leiden, omdat er onvermijdelijk een revolutie zou komen.
- 1p 22 Leg met Marx' idee van de ontwikkeling van de productieverhoudingen uit dat deze revolutie volgens Marx onvermijdelijk is.

Er is ook een andere kant van de kledingindustrie. Zo vertelt Laizu wat het harde werk, waarmee ze weinig verdient, haar heeft gebracht in het leven:

tekst 10

Als je in een kledingfabriek werkt, dan hoef je geen bruidsschat te betalen om te trouwen. Je mag trouwen met wie je wilt. Vrouwen zijn nu onafhankelijk. Ze kunnen voor zichzelf en hun families zorgen. Als ik in het dorp was gebleven was ik niet in staat geweest om geld te verdienen. Maar nu kan ik zelf dingen betalen, en dat stemt me gelukkig.

bron: De Correspondent, 2018

- Volgens Martha Nussbaum is ontwikkeling van mensen in arme landen niet goed uit te drukken in alleen financiële aspecten.
- 2p 23 Leg uit wat volgens Nussbaum het probleem is met het bnp als criterium voor de ontwikkeling van een land.
Leg vervolgens met tekst 10 uit, welke andere benadering Nussbaum voorstelt.

Door verschillende initiatieven in ontwikkelingsgebieden ontworstelen vrouwen zich aan een kansarme en uitzichtloze positie. Nussbaum beschrijft in haar boek *Mogelijkheden scheppen* de situatie van Vasanti: Vasanti had geen opleiding en leefde in een politieke context waarin vrouwen weinig invloed hadden op het bestuur. Zij was volkomen afhankelijk van haar echtgenoot en familie voor haar bestaan. Dankzij een lening van een ontwikkelingsorganisatie kan zij nu een eigen bestaan opbouwen. Door haar betrokkenheid bij de vrouwenbeweging is ze ook politiek actief geworden. Maar ook het nieuwe leven van Vasanti is vol onzekerheid. Vrouwen in haar omgeving worden niet serieus genomen en mensen vinden dat het verwerpelijk is dat Vasanti politiek actief is. Ze wordt belemmerd in haar werk, maar Vasanti heeft deze tegenslagen overwonnen. Vasanti's nieuwe leven is een resultaat van een fragiele ontwikkeling in haar zelfbeeld en haar beeld van de buitenwereld, die constant onder druk staan.

- Volgens Nussbaum zijn er twee strategieën voor het omgaan met de breekbaarheid of kwetsbaarheid van het goede leven.
- 2p 24 Leg met het voorbeeld van Vasanti uit dat het goede leven en de kwetsbaarheid daarvan volgens Nussbaum met elkaar verbonden zijn. Beargumenteer vervolgens welke van de twee strategieën die Nussbaum beschrijft, volgens jou het best werkt voor Vasanti.

De voorbeelden van Laizu en Vasanti zoals hiervoor beschreven, laten zien dat het goede leven niet eenduidig en helder te definiëren is in termen van werk en inkomen.

Volgens Hannah Arendt is de manier waarop we met werk omgaan een belangrijke factor in ons begrip van het goede leven.

Arendt maakt een onderscheid tussen werken, arbeiden en handelen. In de verhalen van Laizu en Vasanti lijkt er geen echt 'werk' aanwezig zoals Arendt dat beschrijft. Toch herken je in de voorbeelden van deze twee vrouwen wel een verschil tussen 'arbeiden' en 'handelen'.

2p **25** Leg uit wie van de twee volgens Arendt gericht is op 'arbeiden' en wie op 'handelen'.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.